

ДОЛАРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Вступ

Доларизація як економічне явище широкого використання іноземної валюти в країні відображає процес заміщення національної грошової одиниці внаслідок неналежного виконання нею функцій грошей. У статті висвітлено результати аналізу рівня доларизації вітчизняної економіки, узагальнено основні її причини та наслідки, розглянуто можливі напрями зниження.

В останні роки в Україні спостерігається тенденція до зростання рівня доларизації. Це зумовлене багатьма причинами, які ми у статті намагатимемося дослідити. Ми вважаємо, що з цією проблемою необхідно боротися і приділяти більше уваги, адже така ситуація може вкрай негативно вплинути на стан вітчизняної економіки. Зважаючи на актуальність даної проблеми, ми вирішили її краще дослідити та висвітлити основні причини, наслідки та способи боротьби.

Постановка задачі

Ціллю дослідження є висвітлення проблем, пов'язаних з високим рівнем доларизації, його наслідками та впливом на добробут населення нашої країни, а також виявлення причин, які впливають на зростання доларизації, та основних способів її подолання.

Методологія

Теоретичну основу дослідження складає системний підхід до аналізу особливостей процесу доларизації вітчизняної економіки. В процесі дослідження використані наступні методи: методи економічного аналізу, статистичний та економіко-математичний метод.

Результати дослідження

Доларизація — економічне явище, суть якого полягає у витісненні національної грошової одиниці стабільнішою іноземною валютою. Термін "доларизація" походить від назви грошової одиниці Сполучених Штатів Америки — долара, проте на практиці слугує для визначення процесу заміщення внутрішньої валюти конвертованою валютою (не обов'язково долларом США).

Високі темпи зростання доларизації економіки — новий головний біль для Нацбанку. Обсяги кредитів, виданих в іноземній валюті, торік зросли на 95,8%, гривневих — на 52,5%. Не ліпша ситуація й з депозитами: доларові вклади населення за 2006 рік зросли на 57,4%, а гривневі — на 30,9%. Економісти НБУ б'ють на сполох: попит на іноземну валюту стає неконтрольованим.

Боротьбу з доларизацією НБУ почав більш як 2 роки тому — з 2006-го чиновники обговорюють введення обмежень кредитування в іновалюті. Однак розрахунки чиновників не виправдалися — частка валютних депозитів за минулий рік зросла з 30 до 40%.

Тверда валюта — насамперед американський долар — упродовж останніх 15 років залишається для українців основним засобом заощадження і накопичення капіталу. А нерідко — і платіжним інструментом. Кредити населення також воліє брати в доларах.

Між тим зростання доларизації фінансової системи загрожує серйозними проблемами для банків і НБУ. Від економічних катаклізмів постраждає насамперед населення.

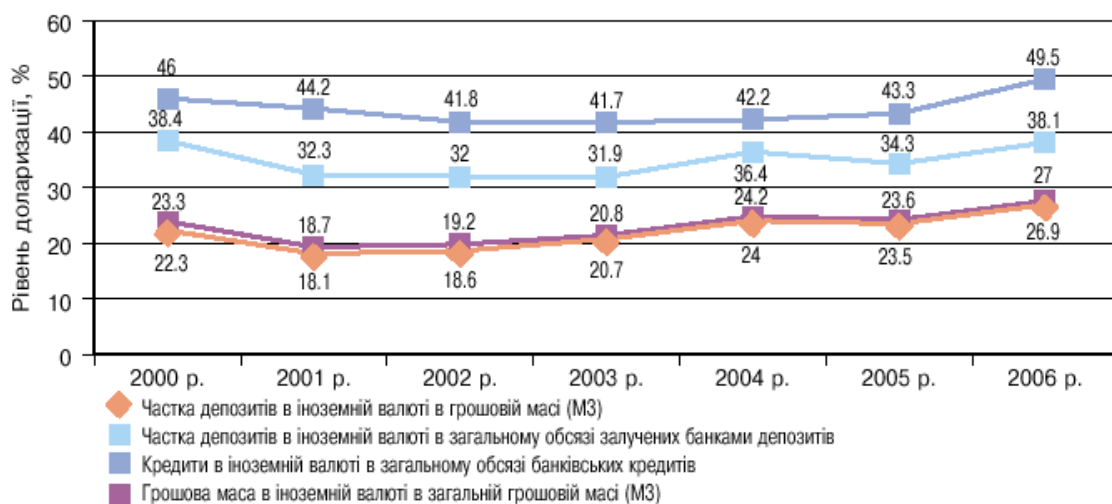
Показник доларизації вимірюють кількома методами. Найпростіший — відношення валютних депозитних внесків до загальних банківських депозитів. Наприкінці минулого року в Україні цей показник становив 38%. НБУ розраховує доларизацію трохи інакше: співвідносячи валютні депозити і грошову масу (26,97% в 2006 році). Однак обидва методи лише частково відображають доларизацію економіки, адже частина валюти перебуває на руках у населення. Оцінкою валютної готівки стосовно загальної грошової маси займається хіба що Федеральна резервна система США, аналог українського Нацбанку. За розрахунками економістів ФРС, цей показник в Україні зашкалює за 45%.

За показником частки валютних депозитів у грошовій масі (М3) Україна належить до країн із "помірною" доларизацією. Проте привертає увагу тенденція до його зростання. Так, якщо у 2001—2002 рр. обсяги депозитів в іноземній валюті у структурі грошової маси не перевищували 19%, то впродовж 2003—2005 рр. вони становили понад 20%, а на кінець 2006 року — близько 27% (див. графік 1).

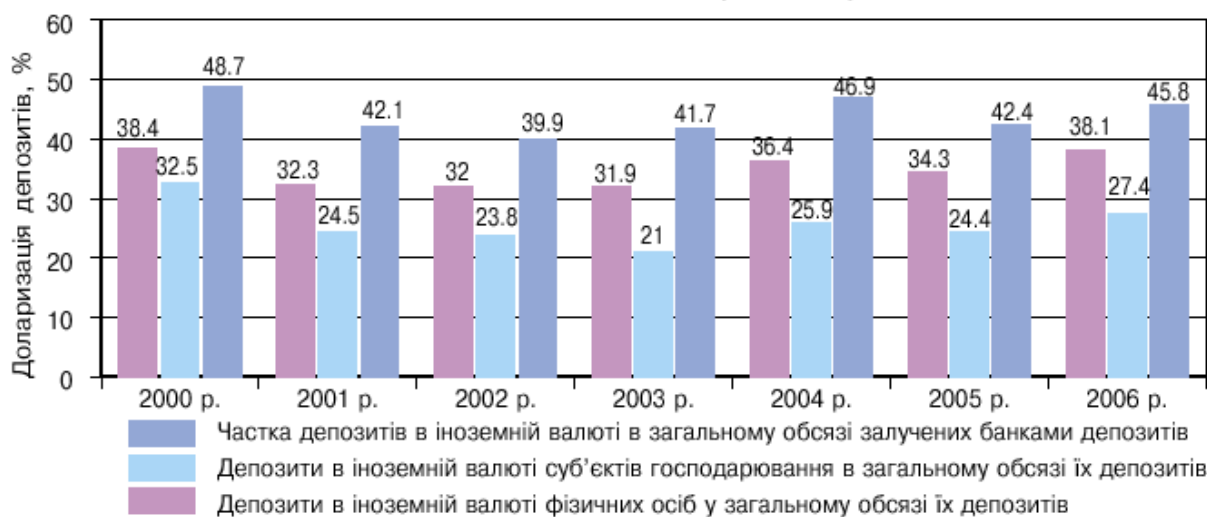
Найбільш загальним показником, що характеризує рівень доларизації в країні, є питома вага іноземної валюти в грошовій масі (М3). Як засвідчив розрахунок, його значення та динаміка майже збігаються з рівнем та динамікою змін попереднього показника.

Фінансову доларизацію можна аналізувати також за показниками питомої ваги депозитів у іноземній валюті в загальному обсязі депозитів (депозитна доларизація) та питомої ваги кредитів у іноземній валюті в загальному обсязі банківських кредитів, наданих суб'єктам економіки (кредитна доларизація). Із аналізу даних, наведених на графіку 1, випливає, що рівень доларизації за цими показниками є високим: доларизація депозитів на кінець 2006 року становила 38.1 %, а кредитів — понад 49.5%.

Графік 1. Динаміка показників доларизації економіки України у 2000–2006 рр.

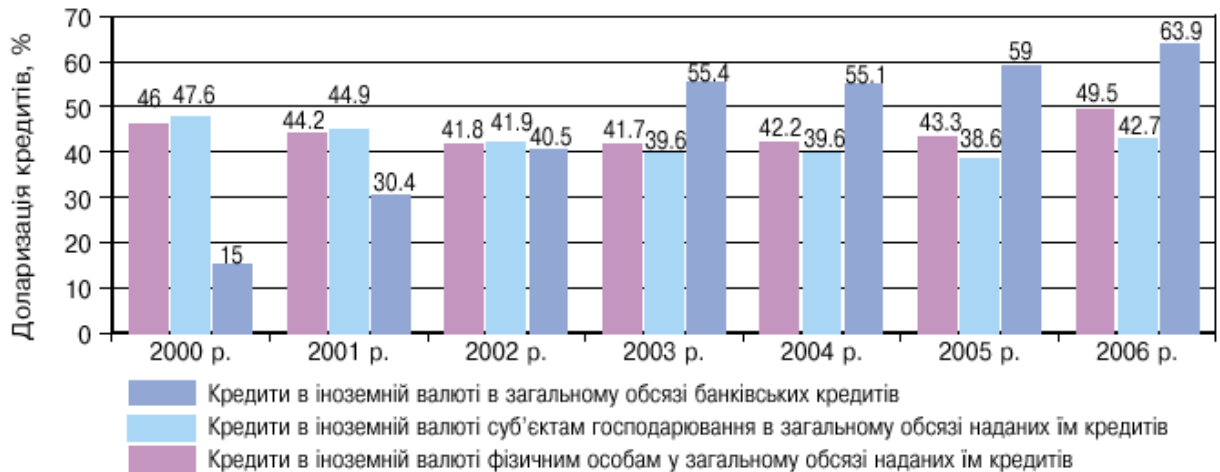
Графік 2. Динаміка доларизації депозитів у банках у 2000–2006 рр.

Проведений аналіз рівня доларизації кредитів та депозитів у розрізі суб'єктів господарювання і фізичних осіб показав, що депозити суб'єктів господарювання та надані їм кредити банків характеризуються меншим рівнем доларизації порівняно з депозитними та кредитними операціями банків із фізичними особами (див. графіки 2 і 3).

Так, якщо питома вага депозитів суб'єктів господарювання в іноземній валюті у загальному обсязі депозитів становила на кінець 2006 року 27.4%, а питома вага кредитів суб'єктам господарювання в іноземній валюті у загальному обсязі наданих їм кредитів — 42.7%, то доларизація депозитів фізичних осіб і наданих їм кредитів становила відповідно 45.8 і 63.9%. Це свідчить про те, що населення — найчутливіший суб'єкт економіки до чинників та процесу доларизації в країні.

Графік 3. Динаміка доларизації банківських кредитів у 2000—2006 рр.

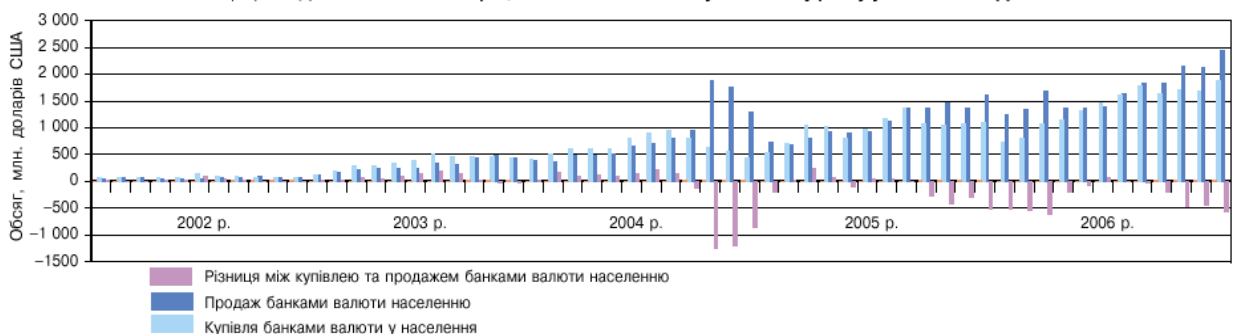

Поряд із цим зазначимо стрімкі темпи зростання обсягів кредитів у іноземній валюті, наданих фізичним особам: у 2000 році в структурі кредитів населенню вони становили 15.0%, а на кінець 2006 року — 63.9%, тобто за 2000—2006 рр. зросли більш як у чотири рази. Така тенденція пов'язана, поперше, із розвитком довгострокового кредитування населення (іпотечного та автокредитування) і намаганнями банків уникнути валютних ризиків, пов'язаних із довгостроковими кредитними операціями шляхом надання кредитів в іноземній валюті. По-друге, привабливість іноземних кредитів для позичальників зумовлена відсотковими ставками, рівень яких нижчий порівняно з відсотковими ставками за кредитами в національній валюті.

Зростаючий попит на кредити в іноземній валюті спричинив валютні дисбаланси у співвідношенні депозитів та кредитів в іноземній валюті, яке становило на кінець 2000 року — 79.8%, 2001-го - 66.1, 2003-го - 68.7, 2004-го — 80.8, 2005-го — 73.3 та 2006 року — 57.8%.

Про доларизацію в країні можна також судити за динамікою таких показників, як щомісячне сальдо ввезення/вивезення іноземної валюти суб'єктами економіки, обсяги та сальдо операцій з купівлі-продажу валюти на безготівковому та готівковому ринках. Наприклад, про зростаючу доларизацію економіки свідчать обсяги операцій на готівковому ринку між банками та населенням, які зросли з початку 2000 року в сотні разів (див. графік 4).

Графік 4. Динаміка обсягів операцій банків на готівковому валютному ринку у 2000—2006 рр.

За класифікацією Міжнародного валютного фонду, існує три види доларизації. *Доларизація платежів* — це використання доларів або будь-якої іншої валюти для торговельних розрахунків усередині країни. *Фінансова доларизація* проявляється в тому разі, коли жителі держави тримають свої заощадження в інвалюті, але в торговельних операціях віддають перевагу національному грошовому знаку. Третій вид — *реальна доларизація* — коли зарплати виплачуються в доларах, а вартість більшості товарів і послуг, що входять до споживчого кошика, також обчислюється в інвалюті. У ній же здійснюється більша частина розрахунків усередині країни.

Українцям знайомі всі три види доларизації. На початку 90-х через гіперінфляцію й стагнацію економіки були поширені внутрішні доларові розрахунки плюс прив'язка зарплат і цін до знайомих усім «умовних одиниць», тобто доларів. Тоді доларизація нівелювала ризики інфляції і захищала заощадження українців від зниження вартості купоно-карбованця. На думку деяких експертів, реальні джерела тодішньої доларизації криються в монетизації економіки: в середині 90-х держава фінансувала дефіцит бюджету за допомогою друкарського верстата. Підсумок — нестримне зростання цін і неможливість швидко стабілізувати національну валюту.

Однак з початку 2000-х грошово-кредитна політика НБУ була спрямована виключно на стабілізацію гривні. За останні шість років курс валюти змінювався незначно: від 5,44 грн/\$ в 2000 році до 5,05 грн/\$ в 2007-му. Причому ось уже два роки гривня зафіксована на рівні 5,05/\$. Стабілізація гривні певний час сприяла скороченню доларизації: внутрішні платежі поступово були переведені в національну валюту, ціни на товари та послуги давно визначаються в гривні.

Українська доларизація 2006-2007 років — значною мірою фінансова: долар слугує скоріше валютою заощаджень та інвестицій, аніж грошовою одиницею у розрахунках за товари та послуги. Причини нового витка економісти називають різні. Найпоширеніша думка — недовіра населення до національної валюти. «У народі живі спогади про економічну кризу-98 і девальвацію гривні. Відтоді держфінансисти та законодавці не запропонували населенню інструментів заощадження, альтернативних доларові, а тому американська валюта лишається основною складовою заощаджень», — пояснює Олександр Жолудь.

Відповідно до дослідження Руслана Піонтковського (що зараз працює економістом у Світовому банку), доларизація в Україні, так само як і в Росії, а також деяких країнах Східної Європи, викликана непередбачуваністю інфляції і доволі високими відсотковими ставками за валютними депозитами. Причому, незважаючи на поступове зниження депозитних ставок, поки що населення вважає найпривабливішим інструментом заощаджень саме депозити. На думку Піонтковського популярність цього інструменту пов'язана з відсутністю в Україні розвиненого фондового ринку. Акції, облігації та паї інвестфондів — альтернатива доларам і депозитним вкладам. Якщо населення перемістить частину своїх заощаджень у ці інструменти — зростання доларизації може сповільнитися.

Утім, реально каталізатором зростання доларизації став бум валютного кредитування. На її зростання вплинула і відкритість української економіки. Українські банки не мають змоги залучати «довгі» дешеві гроші в гривні, а тому змушені виходити на міжнародний ринок капіталу. Зростання економіки та прозорості банківського сектору призвели до зниження вартості закордонних запозичень для вітчизняних фінустанов. Наслідок більш ніж очевидний: для населення кредити в іноземній валюті вигідніші, що й призводить до зростання фінансової доларизації.

До того ж неухильно зростає частка іноземних банків у фінансовій системі: до кінця минулого року на них припадала майже третина ринку. Але ж ці банки мають вигідні умови доступу до дешевих іноземних ресурсів, а також, що важливо, користуються більшою довірою у населення, ніж вітчизняні фінустанови.

На думку економістів, загроза доларизації — її темпи зростання: що більше іноземної валюти в банківській системі, то складніше Нацбанку утримувати стабільний курс гривні. Доларизація ускладнює управління монетарною політикою країни. Коли більша частина населення користується не національною, а закордонною валютою, НБУ складно впливати на грошовий ринок, змінюючи пропозицію цієї валюти на ринку. Резерви банку не є нескінченними, надто коли попит на валюту зростає.

За умов стрімкого зростання доларизації економіка втрачає один з двох інструментів регулювання — монетарний (тобто управління економікою за допомогою пропозиції грошової маси), і в її розпорядженні залишається тільки бюджетна і податкова політика.

Вважається, що за високого рівня доларизації (який зашкалює за 50%) країна не тільки втрачає змогу регулювати економіку за допомогою грошово-кредитної політики, а й отримує всі проблеми країни — емітента валюти. На вартість заощаджень українця, що тримає свої заощадження в доларах, безпосередньо впливають, наприклад, криза на американському ринку іпотеки, процентні ставки й рівень інфляції в США.

Супротивники доларизації зазначають також втрату доходу держави від емісії грошей (т. зв. сеньйораж). Різниця між витратами на випуск грошей та їхнім номіналом дає країні додатковий дохід, а при переході економіки на розрахунки в доларах (більшу частину яких випускає США) бюджет втрачає цю статтю доходу.

Передусім доларизація б'є по гаманцю населення. Основна маса українців одержує дохід у гривні, тоді як кредити бере у валюті. Поки курс гривні стабільний — фінансова доларизація особливої небезпеки не становить. Але якщо відбудеться обвал гривні, населення, що одержує зарплати в нацвалюті, не зможе розплатитися за боргами. Зворотний бік коливань курсу — відтік доларових коштів з депозитів. Тоді у банків можуть з'явитися проблеми з ліквідністю.

Щоправда, курс гривні стабільний і приводів для хвилювань поки що немає. Навіть надходження в Україну \$4,8 млрд від приватизації Криворіжсталі обійшовся НБУ малою кров'ю. До речі, прив'язка гривні до

долара — свого роду показник економічної стабільності для більшості українців.

НБУ обрав правильну тактику: зміни резервних вимог за депозитами і кредитами в інвалюті здатні сповільнити зростання доларизації. До того ж з кожним роком збільшуються міжнародні резерви Нацбанку (в 2006 році вони зросли на 13% — до \$22,3 млрд), що означає стабільність фінансової системи.

Хоча доларизація — явище в основному негативне, однак і воно має свої плюси. На думку деяких економістів, основна перевага доларизації — незалежність нашої економіки від політичних пертурбацій у самій Україні. Долари давно стали своєрідним буфером, що стримує вплив чергової кризи влади, виборів тощо на добробут населення та економіку в цілому.

Країнам з гіперінфляцією та волатильністю нацвалюти деякі західні економісти взагалі рекомендують переходити на долар: прив'язка до валюти економічно сильної держави дає змогу швидше подолати зростання цін і макроекономічні катаклізми. Україна, втім, уже впоралася з основними бідами перехідного періоду. Отож зростання доларизації — скоріше негативне явище, ніж добро для вітчизняної економіки.

Висновки

Отже боротися з доларизацією необхідно. А для цього можна скористатися такими *заходами*:

1. Удосконалення державної економічної політики, яка має ґрунтуватися на макроекономічній збалансованості, продовженні та завершенні структурних реформ, узгодженості монетарної та бюджетної політики, зниженні та утриманні низьких темпів інфляції, зменшенні рівня бюджетного дефіциту, виваженій політиці державних запозичень тощо;

2. Скорочення дефіциту платіжного балансу (який нині покривається за рахунок надходження іноземного капіталу) шляхом розробки та реалізації ефективної стратегії розвитку, орієнтованої на диверсифікований експорт сільськогосподарської та промислової продукції з високим ступенем обробки;

3. Стимулювання розвитку фінансових ринків, передусім ринку державних цінних паперів, деномінованих у національній валюті, та підвищення ефективності внутрішньої платіжної системи;

4. Розширення меж коридору валютного курсу гривні щодо долара США з подальшою середньостроковою перспективою переходу до режиму плаваючого курсоутворення;

5. Запровадження відповідних норм пруденційного нагляду, які сприяли би підвищенню відповідальності банків за взяті на себе ризики, усуненню наявних строкових і валютних дисбалансів у банківській системі. У цьому аспекті, на нашу думку, доцільно розглянути можливість посилення ролі обов'язкових економічних нормативів, резервних вимог і валютного регулювання у вирішенні проблеми доларизації економіки.

Комплексне застосування зазначених заходів дасть змогу знизити рівень доларизації в Україні, мінімізувати можливі негативні наслідки

процесів фінансової лібералізації та забезпечити добровільне надання переваги суб'єктами економіки національній валюті.

Література

1. Бериславська О. Доларизація в Україні та шляхи її подолання // Вісник Національного банку України. – 2006. - № 10. – с.10-13.
2. Міщенко В., Сомик А. Доларизація: причини та наслідки для економіки України // Вісник Національного банку України. – 2007. - № 5. – с.28-31.
3. Шкарпова О. Чорна мітка // Контракти. - № 23. – с. 20-24.
4. Діяльність Національного банку України // Річний звіт Національного банку України за 2005 рік. – К.: НБУ, 2006 – с.55.
5. Основні тенденції валютного ринку України / Офіційний сайт НБУ // www.bank.gov.ua.